

*Ян Ірина Миколаївна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент, докторант Національної
академії керівних кадрів культури і мистецтв
iniko2004@ukr.net*

ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСЕРЕДКІВ «ПРОСВІТИ» НАДДНІПРЯНЩИНИ ТА ПІВДНЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Мета статті. У статті проаналізовано театральну діяльність осередків «Просвіти» Наддніпрянщини та Півдня України в контексті соціокультурних процесів кінця ХІХ – початку ХХ століття. Діяльність аматорських театральних колективів осередків «Просвіти» досліджується як невід’ємна складова українського національно-культурного відродження. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні історико-культурного, компаративного, мистецтвознавчого методів, які надають можливість проаналізувати основні аспекти діяльності аматорських театральних колективів «Просвіти» Наддніпрянщини та Півдня України, визначити їхню роль у культурному поступі українства. **Наукова новизна роботи** полягає в розширенні уявлень про театральну діяльність осередків «Просвіти» Наддніпрянщини та Півдня України, в обґрунтуванні її націєтворчої, етноконсолідувальної ролі у процесах національного культуротворення. **Висновки.** Діяльність аматорських драматичних колективів осередків «Просвіти» Наддніпрянщини та Півдня України була важливим чинником національно-культурного відродження, формування національної самосвідомості, збереження та культивування історичної пам’яті.

Ключові слова: українська театральна культура, соціокультурні процеси, аматорські театральні гуртки осередків «Просвіти», репертуар.

Ян Ірина Николаевна, кандидат искусствоведения, доцент, докторант Национальной академии руководящих кадров культуры искусств

Театральная деятельность организации «Просвита» Надднепрянщины и юга Украины конца XIX – начала XX в.

Цель статьи. В статье рассматривается деятельность театральных коллективов организации «Просвита» Надднепрянщины и Юга Украины в контексте социокультурных процессов конца XIX – начала XX века. Деятельность аматорских театральных коллективов «Просвиты» исследуется как важная составляющая украинского национального возрождения. **Методология исследования** заключается в применении историко-культурного, компаративного, искусствоведческого методов, которые позволяют осветить основные аспекты деятельности самодеятельных театральных коллективов «Просвиты», проанализировать их роль в национальном культурном возрождении. **Научная новизна работы** заключается в расширении представлений о театральной деятельности аматорских коллективов «Просвиты» Надднепрянщины и Юга Украины, в обосновании их этноконсолидирующей роли в процессах национального культурного возрождения. **Выводы.** Деятельность аматорских драматических коллективов «Просвиты» Надднепрянщины и Юга Украины, была важным фактором национально-культурного возрождения, способствовала консолидации украинского общества, национальному самоутверждению, сохранению культурной идентичности.

Ключевые слова: українська театральна культура, соціокультурні процеси, аматорські театральні колективи «Просвіты», репертуар.

Yan Irina, PhD in Arts, associate professor, Doctoral-student of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Theatrical activity cells «Prosvita» over-Dnieper Ukraine and southern Ukraine late XIX – beginning of XX century

Purpose of Article. The article analyses the activities of theatrical collective organization «Prosvita» of over-Dnieper Ukraine and Southern Ukraine in the context of sociocultural processes of late XIX – beginning XX century. Theatrical amateur activity collective organization «Prosvita» being is investigated as an integral part of national cultural revival. **Methodology.** The research methodology is the use of the historical-cultural, comparative, theatrical studies methods. This approach allows us to study the basic aspects of the activities of amateur theatre groups of the organization «Prosvita», to analyse the specifics of their repertoire. **Scientific novelty.** Scientific novelty consists in expanding notions of activity amateur theatre Over-Dnieper Ukraine and Southern Ukraine in and their justification of the ethnic consolidation role in the creation of the national culture. **Conclusions.** The activities of amateur theatre groups organization «Prosvita» over-Dnieper Ukraine and Southern Ukraine was an important factor in national and cultural revival. It contributed to the consolidation of Ukrainian society and intensified the awakening of national consciousness helped to maintain their cultural identity.

Keywords: Ukrainian theatre culture, socio-cultural processes, amateur theatre groups of the organization «Prosvita», repertoire.

Актуальність теми дослідження. У складному і багатоаспектному процесі розбудови незалежної української держави одне з визначальних місць належить відродженню національної культурної спадщини в її ретроспективному розмаїтті. Дослідження театральної діяльності осередків культурно-освітнього товариства «Просвіта» Наддніпрянщини та Півдня України в контексті національної культурної традиції дає змогу відтворити загальне культурно-історичне тло, проаналізувати провідні тенденції розвитку національної культури, висвітлити діяльність провідних діячів того часу.

Дослідженням просвітницького руху Наддніпрянщини та Півдня України аналізованого періоду займалися С. Абросимова [1], В. Андріяш [3], Л. Євселевський [13], О. Малюта [18], А. Мисечко [19], О. Цапко [23], О. Ярещенко [24] та ін. Аматорське театральне мистецтво цього періоду висвітлювали Л. Дорогих [7], О. Казимиров [14], О. Кисіль [16], Б. Романицький [22] та ін. Проте, попри значимість доробку вчених, історико-культурний контекст діяльності аматорських драматичних колективів осередків «Просвіти» Наддніпрянщини та Півдня України, важливої складової національно-культурного відродження українства ще потребує історичного та мистецтвознавчого аналізу. Цим і зумовлений вибір теми запропонованої статті, метою якої є дослідження культуротворчої діяльності аматорських драматичних колективів осередків «Просвіти» Наддніпрянщини та Півдня України кінця XIX – початку XX століття в структурі тогочасних соціокультурних процесів.

Виклад основного матеріалу. В останній третині XIX ст. розвиток української художньої культури та її складової української театральної культури супроводжувався значним духовним піднесенням, зумовленим поширенням національно-визвольного руху, який перейшов у культурницьку фазу. Вагому

роль у процесі духовно-культурного розвитку української нації відіграли національні культурно-освітні товариства «Просвіти», засновані у Києві, Катеринославі, Одесі, Миколаєві та ін. містах України.

Провідні діячі «Просвіти» Х. Алчевська, Д. Багалій, В. Винниченко, Н. Григорієв, Д. Дорошенко, І. Огієнко, В. Прокопович, С. Русова, М. Сумцов та ін. в основу діяльності ставили національну ідею, як фундамент консолідації суспільства, а мету існування вбачали у піднесенні національної свідомості, пробудженні національної гідності, утвердженні демократичних ідеалів, відтворенні духовних цінностей, об'єднанні регіоналізованих частин українського народу поділеного на той час між двома імперіями – Російською та Австрійсько-Угорською в інтегровану етнонаціональну цілісність з єдиною українською літературною мовою та єдиною національною культурою.

Аналіз історичних джерел свідчить, що «Просвіта» функціонувала на Наддніпрянщині та Півдні України як національний інститут. Товариство виконувало роль центру консолідації нації, «вживлювало» національну ідею у підсвідомість українців, пропагувало національну ідею як основу національної самосвідомості. Внаслідок чого, у цей час стає пріоритетним та актуальним само поняття української державності [18, 76]. Слід зазначити, що діячі «Просвіти» були прихильниками національної ідеї, проте не підносили українське питання до рівня національного шовінізму. Їх українолюбство не мало у своїй основі національної винятковості. І це був патріотизм, пройнятий безмежною любов'ю до України.

У зв'язку з колоніальним становищем України діячі «Просвіт» прагнули захистити політичні, економічні, культурно-освітні права, мову та культуру української спільноти. Саме освітню, культурницьку працю вони вбачали основою національного відродження. Діячі «Просвіти» були переконані у тому, що українська нація рівноправна серед інших народностей, так як має свою історію, мову, культуру та яскравий, неповторний народний характер. За їх переконанням шлях до піднесення духовного, економічного та політичного рівня української нації полягав у поширенні освіти, знань, розвитку культури і мистецтва, пробудженні національної свідомості.

Ідеологічні переконання діячів «Просвіти» дістали своє відображення у їх діяльності, основними напрямками якої було: проведення організаційної роботи у товариствах (заснування бібліотек, читалень, книгарень, закладання недільних шкіл з українською мовою викладання, введення конкурсних змагань за дозвіл впровадження української мови у народних школах, організація народних свят, екскурсій відомими місцями); розгортання освітньої діяльності (влаштування курсів, читання публічних лекцій, що стосувались різних аспектів українського життя, проведення літературно-музичних вечорів, сімейних україномовних вечорів тощо) [18].

В останній третині ХІХ ст. з поширенням культурницького етапу національно-визвольного руху в українському суспільстві установилося відношення до українського театрального мистецтва як до першорядної культурно-національної справи і разом з тим, як до найяскравішої демонстрації своєї національної ідентичності, мови та культури. Працю громадського характеру і укра-

їнського напрямку шляхом театру почали проводити українські «Просвіти». Саме в театральному мистецтві діячі «Просвіт» вбачали потужний засіб національної консолідації, що сприяв збагаченню духовного потенціалу, піднесенню національної гідності та формуванню національної самосвідомості української спільноти.

Вагому роль у справі відродження національної ідентичності українства відіграла діяльність Київської «Просвіти». Її організатором був Б. Грінченко. З 1906 до початку 1909 р. обов'язки секретаря організації виконував Д. Дорошенко. До складу новоутвореного товариства увійшли представники української інтелігенції: Б. Грінченко, М. Гехтер, Д. Дорошенко, М. Загірня, С. Єфремов, О. Косач-Кривинюк, В. Королів-Старий, Леся Українка, М. Левицький, М. Лисенко, Ф. Матушевський, В. Науменко, І. Огієнко, Ф. Красицький, М. Павловський, Л. Пахаревський, С. Русова, М. Синицький, В. Страшкевич, С. Тимошенко, Г. Шерстюк, П. Холодний Б. Ярошевський, Л. Яновська та ін. [12, 6]. В основу своєї діяльності українські діячі ставили національну ідею, утвердження демократичних ідеалів, духовне відродження українців.

Б. Грінченко зазначав: «У нас справа «Просвіти» є разом і справою нашого національного відродження, хоч і яка б там забарна була ця робота, можемо сказати, що діло «Просвіти» ніколи не одурює, і ті результати, які дає воно, є найтвердішими підвалинами національної самосвідомості» [6, 8].

Відповідно до програмових документів, основними аспектами культурно-просвітницької діяльності Київської «Просвіти» було: видання книг, журналів, часописів українською мовою; заснування бібліотек, книгарень, читалень; організація публічних лекцій та читань, загальних просвітницьких курсів; влаштування літературно-музичних вечорів, концертів, відкриття шкіл та інших освітніх закладів для дорослих і дітей, організація різноманітних конкурсів на краще знання української мови та написання літературних творів а також постановка українських вистав [12, 6].

Київська «Просвіта» мала кілька секцій, серед яких була й артистична, яка організувала кожного місяця літературно-артистичні вечори, присвячені українським письменникам з нагоди Ювілейних дат або роковин смерті. До участі у постановці українських вистав залучилися професійні актори, які своєю участю надихали аматорів на подальшу плідну працю, спрямовану на усвідомлення власної національної ідентичності. З великим успіхом колектив драматичної секції здійснив постановку вистав: «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник» І. Котляревського, «Украдене щастя» І. Франка, «Як ковбаса та чарка» М. Старицького та ін. Важливим було й те, що ставилися нові п'єси, які не входили до репертуару професійних труп: «Новий шлях» Б. Грінченка, «Блакитна троянда» Лесі Українки [8, 97].

На початку ХХ ст. популяризації національної театральної культури присвятили свою діяльність Катеринославська «Просвіта» та її філії. Ця організація консолідувала різні соціальні верстви населення: українофільську інтелігенцію, селян та робітників. Цей національний осередок був організований в Катеринославі на базі аматорських драматичного та співочого гурт-

ків, які діяли при Аудиторії народних читань, що була заснована в жовтні 1896 року [1, 548].

Цінна інформація про діяльність Катеринославської «Просвіти» міститься у спогадах українського громадського діяча В. Біднова: «Комісія денних читань проіснувала 20 років; вона ставила своїм завданням популяризацію наукового знання через робітничих мас через лекції та читання, впорядження концертів, вистав, вечірок серед робочого населення Катеринослава. Комісія робила велике діло, проводила важливу культурну роботу. Збудовано прекрасний будинок для лекцій і вистав. Нечисленні представники українського громадянства в Катеринославі теж беруть участь у діяльності цієї комісії, вони утворили драматичний й співочий гурток, щоб робити українські вистави та концерти. Праця в цій комісії була практичною школою для народної свідомості серед тої української по походженню молоді, що брала участь у драматичних та співочих гуртках» [5, 235].

Аналіз історичних джерел свідчить, що основною метою діяльності Катеринославської «Просвіти» було сприяння духовному розвитку українського народу шляхом розповсюдження української літератури та мистецтва. До складу цього національного осередку увійшли провідні громадські та культурні діячі: Д. Яворницький, В. Біднов, Л. Біднова, Т. Бичихина (Сулима), К. Брага, Є. Виров, Л. Гаркушевський, Г. Денисенко, Д. Дорошенко, Н. Дорошенко, Ф. Корнієнко, К. Котов, М. Кузьменко, М. Левитська, С. Липківський, М. Лучник, Ю. Павловський, Ф. Стрижевська та ін. [1, 548].

При товаристві було засновано чотири секції, одна з яких була драматична. Український літератор М. Новицький про роботу театральної секції зазначав наступне: «Самі умови спеціальності, які гуртували в секцію тільки аматорів, людей, що палко люблять своє мистецтво, були причиною того, що секція досить легко подолала перешкоди... Виждавши час, коли вільніше збиратись, секція увійшла в згоду з адміністрацією «Аудиторії Народних Читань» і за невелику плату здобула право давати вистави й концерти в аудиторії [20, 63].

У 1906 році Катеринославська драматична секція розпочала діяльність, не маючи ані приміщення, ані декорацій, театрального приладдя, реквізиту, а маючи тільки віру у відродження національної культури, натхнення та власну енергію. Усе необхідне для постановок аматорських театральних вистав просвітяни брали з власних речей та з допомоги небайдужих містян, що допомагали Товариству. За свідченням архівних матеріалів, драматична секція товариства зі значний успіхом здійснила постановку вистав: «Перехитрили, або Пошились у дурні» М. Кропивницького, «Суєта» І. Карпенка-Карого, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, «Два домики та одна фіртка» Л. Лотоцького, «Пожар», «Ілько Пащак» Л. Лопатинського тощо [10, 97].

У 1907 році праця драматичної секції була плідною та інтенсивною. Аматорами Товариства було поставлено 25 вистав, на кошти від яких було придбано театральний реквізит. Окрім вистав, секцією за цей рік було влаштовано по суботах 34 сімейні вечірки та 8 дитячих ранків.

У 1908 році Катеринославська «Просвіта» через фінансові труднощі втратила орендоване приміщення. М. Новицький зазначав, що причиною цього був від'їзд багатьох провідних діячів Товариства з міста та байдужість тих, хто залишився в Катеринославі. Наслідком цих змін стало скасування у 1909 році загальними зборами Товариства драматичної секції, організація замість неї «виставочної» комісії у складі п'яти осіб з правами кооптації потрібних членів. Ця комісія у першому півріччі влаштувала 19 вечірок та одну виставу, а в другому півріччі вона взагалі нічого не зробила [20, 64].

Проте, незважаючи на такі вражаючі зміни у діяльності Катеринославської «Просвіти», популяризації ідейних засад національно-визвольного руху, української культури присвятили діяльність її філії: у Криничках Катеринославського повіту, Мануйлівці Новомосковського повіту, Єнакієвому Бахмацького повіту.

Мануйлівська філія Катеринославської «Просвіти» розпочала свою діяльність у 1907 році. Її очолили місцеві селяни, які мали своє господарство, але інколи підробляли на заводах та залізничних майстернях. Звісно, від самого початку філія мала проблеми з фінансуванням, проте незважаючи на це, її діячі вирішили збудувати власне приміщення. П'ятого грудня 1909 року новозведений будинок було освячено. Почесними гостями було запрошено провідного культурного діяча Д. Дорошенка з дружиною Н. Дорошенко. Незабутнє враження на всіх присутніх на цьому святі справило декламування Н. Дорошенко «Б'ють пороги» Т. Шевченка, «До молоді» М. Старицького [20, 65].

Аналіз місцевої періодики засвідчує, високий художній рівень Мануйлівської музично-драматичної секції, український репертуар, який мав ідейно-виховну та художню цінність. Активну участь у роботі драматичної секції Мануйлівської філії брала професійна артистка, дружина Д. Дорошенка – Наталія Михайлівна Дорошенко. Д. Дорошенко про діяльність свою та своєї дружини зазначав: «Багато довелося мені попрацювати по сільських філіях Катеринославської «Просвіти», почитати лекцій, їздячи і в дощ, і в болото, і пішки ходячи, вертаючись пізно уночі (а на другий день вранці треба було йти на службу). Ще більше попрацювала і поклала сил моя дружина, організуючи концерти та вистави по філіях і сама виступаючи на них. Але ця робота доставляла нам стільки тихої радості й морального задоволення, що й досі люблю згадати ті часи. І ні один документ з признанням моєї скромної праці не є для мене такий дорогий, як грамота на почесне членство, яким вшанували мене на прощання, коли я виїздив 1913 р. з Катеринослава, мануйлівська й діївська «Просвіти». А моїй жінці торік прислали поздоровлення з її артистичним ювілеєм колишні просвітяни з одного катеринославського села» [9, 6]. З великим успіхом драматичною секцією були поставлені вистави: «Олеся» і «Невольники» М. Кропивницького, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Степовий гість» Б. Грінченка, та ін.

За свідченням тогочасних архівних матеріалів, визначною була й діяльність Одеської «Просвіти», заснованої у 1905 році. До її складу увійшли провідні українські діячі: І. Іващенко, М. Комаров, А. Кравченко, І. Липа, І. Луценко, І. Немировський, О. Панченко, І. Різниченко, В. Чеховський,

О. Фісак, О. Фісун Ф. Шульга та ін. [24, 8]. При цьому товаристві була заснована артистична секція, яка займалася влаштуванням українських вистав, музично-драматичних вечорів. Театральній справі одеські просвітяни, як у свій час і громадівці, приділяли значну увагу. Про це свідчать численні прохання її діячів до Одеського генерал-губернатора, які зберігаються у фондах Одеського архіву, на дозвіл влаштування українських вистав та музично-драматичних вечорів. В цих постановках брали участь поряд з аматорами й місцеві та гасторолуючі професійні артисти. З великим успіхом одеською артистичною секцією були поставлені українські вистави: «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Олеся» і «Невольник» М. Кропивницького, «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Наймичка» І. Карпенка-Карого, «Степовий гість» Б. Грінченка та ін. [10, 102].

Визначну роль у розвитку національного сценічного мистецтва мала діяльність в Одесі у 1910-1913 рр. Одеського українського клубу, при якому були засновані драматична секція та аматорський театральний гурток. Керівником драматичного колективу було обрано заступника голови клубу Я. Паламаренко. Вистави організовувалися по неділях. За свідченням архівних матеріалів, від самого початку вони були загальнодоступними, мали велику популярність і не могли вмістити усіх бажаючих у тісну залу. У зв'язку з цим, рада клубу вирішила проводити вистави виключно для членів Товариства та їх родин, а також рекомендованих гостей.

Протягом 1912 року було поставлено 22 вистави: «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Ніч на Івана Купала», «Глитай», «Невольник», «Зайди голова», «Дві сім'ї», «Пошилися в дурні», «По ревізії», «Дай серцю волю, заведе в неволю...» М. Кропивницького, «Мартин Боруля», «Паливода», «Понад Дніпром», «Бурлака», «Безталанна», «Бондарівна» І. Карпенко-Карого, «Не так склалося як бажалося», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «За двома зайцями», «Сорочинський ярмарок», «Маруся Богуславка» М. Старицького. Режисером був обраний син М. Кропивницького Володимир Кропивницький. Впродовж 1911 р. було показано 35 українських вистав, а на честь роковин смерті Т. Г. Шевченка громаді було репрезентовано п'єсу «Назар Стодоля» [11, 16].

У листопаді 1913 року діяльність Одеського українського клубу за розпорядженням одеського градоначальника була припинена. Місцева влада була занепокоєна популярністю зібрань та активною українофільською культурницькою діяльністю цієї організації. Проте, незважаючи на репресивні утиски самодержавства, цей національний осередок, як і попередні культурно-просвітницькі організації відіграв значну роль у популяризації української культури та мови, українського театрального мистецтва.

Аналіз наукових джерел свідчить, що провідним напрямом Миколаївської «Просвіти» була театральна діяльність, спрямована на популяризацію української культури серед широкого громадського загалу. З успіхом актори-аматори на чолі з провідним діячем М. Аркасом здійснили постановку українських вистав:

«Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, «Наймичка», «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Розумний і дурень» І. Карпенка-Карого, «Зимовий вечір» М. Старицького, оперу М. Аркаса на сюжет Т. Шевченка «Катерина» та ін. [15, 90]. Успіх прем'єрної програми згуртував молодий аматорський колектив на подальшу плідну працю, спрямовану на популяризацію національної ідентичності.

Діячі Миколаївської «Просвіти» розгорнули активну організаційну діяльність. До постановки українських вистав вони залучили містян, які споруджували чудові декорації, театральне приладдя та реквізит. Керівники та члени драматичного секції придбали сценарії п'єс українських драматургів, театральні поради, за допомогою яких навчалися акторської майстерності, збирали надсилали кошти на будівництво читальні, придбання підручників, канцелярських товарів та інших потреб для організації плідної роботи Миколаївської «Просвіти». З культурно-просвітницькою метою для широкого громадського загалу М. Аркас читав безкоштовні лекції про життя та діяльність видатних українських діячів: І. Котляревського, І. Карпенка-Карого, М. Заньковецької, М. Драгоманова, Б. Хмельницького, М. Лисенка та ін. [3, 10-11].

Окрім цього, із значним успіхом актори-аматори здійснили постановку українських вистав: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського та «Катерину» М. Аркаса у Херсоні, Богданівці, Олешках, Вознесенську тощо. Також, щороку Миколаївська «Просвіта» організовувала концерти у роковини смерті Т. Г. Шевченка, які були окрасою культурно-мистецького життя міста [3, 10-11].

Таким чином, театральна діяльність осередків «Просвіти» Наддніпрянщини та Півдня України була важливою складовою національно-культурного відродження та стала загальноукраїнським духовно-культурним явищем, яке інтенсифікувало пробудження національної самосвідомості та консолідувало українське суспільство на основі загальнонаціональних цінностей, інтересів, цілей та завдань.

Література

1. Абросимова С. Катеринославська «Просвіта» у культурно-громадському житті Наддніпрянщини (За матеріалами епістолярної спадщини академіка Д. Яворницького) / С. Абросимова // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць. – Львів, 2010. – Випуск 19. – С.548-551.
2. Андріанова Н. Шляхи розвитку українського театру / Н. Андріанова. – К. : Знання, 1960. – 40 с.
3. Андріяш В. Внесок М. М. Аркаса у розвиток суспільно-політичної думки України: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / В. Андріяш. – Миколаїв, 2004. – 20 с.
4. Антонович Д. Триста років українського театру, 1619-1919 / Д. Антонович. – Прага, 1925. – 272 с.
5. Біднов В. Спомини про Андрія Кашенка / В. Біднов // Літературно-науковий вісник. – 1923. – Ч.7. – С.231-245.
6. Грінченко Б. Перед широким світом / Б. Грінченко. – К. : Друк. Борисова, 1907. – 320 с.

7. Дорогих Л. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України другої половини XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / Л. Дорогих. – К., 1998. – 20 с.
8. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле (1901-1914) / Д. Дорошенко. – Вінніпег, 1955. – 264 с.
9. Дорошенко Д. «Просвіти» на Великій Україні / Д. Дорошенко. – К. : Б.М., б.р., 1907. – С. 6.
10. ДАОО. – Ф. 2. – Оп.1. – Спр. 2807: Дозвіл на постановку вистав, концертів, лекцій та інш. – 196 арк.
11. ДАОО. – Ф. 2. – Оп.1. – Спр. 379 : Звіт українського клубу за 1912 р. – 38 арк.
12. Зворський С. Видавнича та бібліотечна діяльність київського товариства «Просвіта» (1906 – 1920 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.08 / С. Зворський. – К., 2000. – 18 с.
13. Євселевський Л. «Просвіта» в Наддніпрянській Україні: історичний нарис / Л. Євселевський, С. Фарина. – К. : Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 1993. – 128 с.
14. Казимиров О. Український аматорський театр: дожовтневий період / О. Казимиров. – К. : Мистецтво, 1965. – 133 с.
15. Караульна О. Діяльність культурно-громадських товариств Миколаївського губернаторства кінця XIX – початку XX ст. / О. Караульна // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського: Збірник наукових праць. Серія : Історичні науки. – Миколаїв: МНУ, 2012. – Вип. 3.32. – С. 86-94.
16. Кисіль О. Український театр / О. Кисіль. – К. : Мистецтво, 1968. – 259 с.
17. Красильникова О. Історія українського театру XX сторіччя / О. Красильникова. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
18. Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.): до 140-річчя товариства «Просвіта» : монографія / О. Малюта. – К. : Просвіта, 2008. – 840 с.
19. Мисечко А. Український культурно-освітній рух на Півдні України (1900-1914 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. Мисечко. – О., 1999. – 19 с.
20. Новицький М. Десять літ життя Катеринославської «Просвіти» / М. Новицький. – К., 1915. – С. 62–71.
21. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.) / О. Реєнт. – К., 2003. – 338 с.
22. Романицький Б. Український театр в минулому і тепер / Б. Романицький. – К. : Держполітвидав УРСР, 1950. – 130 с.
23. Цапко О. Діяльність товариства «Просвіта» в Україні (1891-1914 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. Цапко. – К., 1998. – 18 с.
24. Ярещенко О. Одеська Просвіта: історія, сучасність / О. Ярещенко. – Одеса: Маяк, 1998. – 198 с.

References

1. Abrosy'mova, S.V. (2010). Katerinoslav «Prosvita» in the cultural and social life Over-Dnieper Ukraine (Based epistolary heritage of academician D.Yavornytskoho). Ukraine: cultural heritage, national identity, statehood. Lviv: Instytut ukrayinoznavstva imeni I. Krypuyakevycha NAN Ukrayiny, 19, 548-551 [in Ukrainian].
2. Andrianova, N. (1960). Ways of development of Ukrainian theater. Moscow: Znannia [in Russian].
3. Andriyash, V. I. (2004). The contribution of M.M. Arkas to the development of socially and political idea of Ukraine. Extended abstract of candidate's thesis. Mykolaiv: A publish and designing department Mykolaiv State Humanitarian University [in Ukrainian].
4. Antonovich, D. (1925). Three hundred years of Ukrainian theatre, 1619-1919. Prague: Ukrainian public fund [in Ukrainian].

5. Bednov, V. (1923). Memories of Andrew Kashchenko. Literary and scientific bulletin, 7, 231-245 [in Ukrainian].
6. Grinchenko, B. (1907). Before the wide world. Kyiv [in Ukrainian].
7. Dorogikh, L.V. (1998) Amateur art as the historical cultural phenomenon (on the historical material of the second half of the XIX century in the Ukraine). Extended abstract of candidate's thesis. Kiev: KDUKiM [in Ukrainian].
8. Doroshenko, D. (1955). My memories about the ancient past (1901 – 1914). Winnipeg: Spilka [in Ukrainian].
9. Doroshenko, D. (1907). «Prosvita» on the Great Ukraine. Kiev: BM.br [in Ukrainian].
10. DAOO, f. 2, op.1, spr. 2807: Permission to stage performances, concerts, lectures. Odessa [in Ukrainian].
11. DAOO, f. 2, op.1, spr. 379: Report Ukrainian club for 1912. Odessa [in Ukrainian].
12. Zvors'ky, S. L. (2000). Publishing and library activity of Kyiv society «Prosvita» (1906-1920). Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: The Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
13. Evselevsky, L. (1993). «Prosvita» in the Over-Dnieper: historical essay. Kyiv: Taras Shevchenko All-Ukrainian «Prosvita» Society [in Ukrainian].
14. Kazymyrov, O. (1965). Ukrainian amateur theatre. Kiev: Art [in Ukrainian].
15. Karaulna, O. M. (2012). Activities of in a civilized manner-public organizations of cultural Mikolaiv O. Suhomlinsku ogovernorship in the end XIX – beginning XX century. The Scientific Issues of Mikolaiv V. Suhomlinsky National University, 3.32, 86-94 [in Ukrainian].
16. Kissel, A. (1968). Ukrainian theatre. Kiev: Art [in Ukrainian].
17. Krasilnikova, O. V. (1999) History of Ukrainian theatre of the twentieth century. Kiev: Lubid [in Ukrainian].
18. Malyuta, O.V. (2008). «Prosvita» and the Ukrainian statehood (second half of XIX – early XX century): 140-th anniversary of the association «Prosvita». Kiev: «Prosvita» [in Ukrainian].
19. Mysechko, A. I. (1999). Ukrainian cultural and educational movement in the South of Ukraine 1900-1914. Extended abstract of candidate's thesis. Odessa: A publish and designing department in Odessa I. I. Mechnikov state University [in Ukrainian].
20. Novytskyy, M. (1915). Ten years of life Katerynoslav «Prosvita». Kiev: Osnova [in Ukrainian].
21. Reent, O. P. (2003.) Ukraine in the imperial day (XIX – early XX century). Kiev: Institute of History of Ukraine [in Ukrainian].
22. Romanytsky, B. (1950). Ukrainian theatre in the past and now. Kiev: Derzhpolityvdav URSR [in Ukrainian].
23. Tsapko, O. M. (1998). Social and political activities of «Prosvita» societies on Ukrainian lands in 1891-1914. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: A publish and designing department in the Kyiv M. P. Dragomanov National Pedagogical [in Ukrainian].
24. Yareshchenko, O. (1998) Odessa «Prosvita»: history, modernity. Odessa: Mayk [in Ukrainian].